

In memoriam, Lluís Girau i Bach (Barcelona, 9 de maig de 1918 - Sabadell, 16 de gener de 2018)

J. VALLÈS XIRAU¹

¹ Laboratori de Botànica (UB) - Unitat associada al CSIC, Facultat de Farmàcia i Ciències de l'Alimentació,
Universitat de Barcelona, av. Joan XXIII, 27-31, 08028 Barcelona

ORCID iD. J. VALLÈS XIRAU: <http://orcid.org/0000-0002-1309-3942>

E-mail: joanvalles@ub.edu

El Dr. Lluís Girau i Bach va morir el 16 de gener del 2018, menys de quatre mesos abans de fer 100 anys, a Sabadell, on va passar, malalt, els darrers anys de la seva vida. La longevitat no és pas rara entre els botànics catalans (pensem en els casos de Josep Cuatrecasas, 1903-1996, Creu Casas, 1913-2007, i Pere Montserrat, 1918-2017) i aquest n'és un exemple més. Nascut a Barcelona el 9 de maig de 1918 amb el primer cognom Xirau, el seu avi se'l va canviar el 1924 (quan ell ja anava a escola, de la qual guardava algun document en què el cognom era l'original), la qual cosa va provocar que ell el dugués gairebé tota la vida començant per G.

Girau acabà els estudis de farmàcia el curs 1942-1943 a la Facultat de Farmàcia de la Universitat de Barcelona i hi feu l'examen de grau el 1944; obtingué un premi especial de llicenciatura instituït per un grup de farmacèutics en ocasió de llurs noces de plata. Es doctorà en farmàcia a la *Universidad de Madrid*, l'única de l'estat espanyol on llavors es podia accedir al títol de doctor, el 1952 amb una tesi sobre farmacognòsia de *Calluna vulgaris* en el nord-est ibèric, en la qual els aspectes farmacobotànics (sistemàtica, morfologia, ecologia, distribució i fitoparasitologia), així com, de manera especial, els microgràfics i histològics, eren molt importants. La resta de la tesi és constituïda per un capítol fitoquímic, amb especial atenció a l'arbutina i les seves propietats. Com a prova de la gran interfície que hi havia aleshores entre la farmacognòsia vegetal (que en l'època

d'estudiant i al principi de la carrera professional de Girau encara a vegades s'anomenava matèria farmacèutica vegetal) i la botànica, cal dir que dos dels cinc membres del tribunal que va jutjar la tesi eren botànics, Taurino Mariano Losa España i Salvador Rivas Goday, i un altre, Felipe Gracia Dorado, parasitòleg, havia estat professor auxiliar de botànica i havia fet una tesi doctoral d'aquesta matèria.

Des que era estudiant va mostrar interès per la botànica i la farmacognòsia, concretament per la seva part vegetal i per les qüestions histològiques, histoquímiques i microgràfiques, en les quals va rebre la formació bàsica del professor auxiliar de farmacognòsia Miquel Molinas Viñas. En botànica, fou alumne d'Enric Padró Tortajada, professor auxiliar de la matèria amb Pius Font i Quer abans de la guerra i que el succeí temporalment quan aquest fou separat del càrrec i empresonat. Girau afirmava que Padró seguia fil per randa el sistema d'ensenyament actiu i molt basat en la pràctica amb plantes fresques del seu mestre i que d'aquesta manera (i, curiosament, "parlant sempre en català a l'hora de les pràctiques, cosa totalment insòlita en aquells dies") "va aconseguir que la majoria de nosaltres ens interesséssim vivament per la botànica". El seu darrer curs de la llicenciatura, Girau ja col·laborà en l'ensenyament pràctic de farmacognòsia com a alumne intern i de 1944 a 1947 fou ajudant de classes pràctiques d'aquesta assignatura. Els seus primers anys de recerca (1943-1949) els va fer contractat com a becari de l'Institut

José Celestino Mutis de Farmacognòsia (en concret a la secció de Farmacognòsia aplicada de Barcelona), adscrit al Patronat Alonso de Herrera de Biología Vegetal del Consell Superior d'Investigacions Científiques. El 1947 fou nomenat professor auxiliar i des del mateix any fins al 1967 fou professor adjunt interí, de 1968 a 1970 professor agregat interí i des de 1970 professor adjunt numerari de l'esmentada matèria, a les mateixes facultat i universitat on es va graduar (Fig. 1). El 1973 va arribar al laboratori de botànica de la mateixa facultat, com a conseqüència d'una desavinença seriosa amb el catedràtic de farmacognòsia, que havia estat el seu director de tesi, i amb informes previs positius del deganat i del rectorat; el 1975 va ocupar definitivament una plaça vacant de botànica. Des de llavors i fins a la seva jubilació, el 1986 (en una època en què l'edat de jubilació obligatòria del professorat universitari anava baixant des dels 70 anys, més endavant va tornar a aquesta xifra rodona), fou professor adjunt numerari (des del 1984 amb la denominació de professor titular d'universitat) de botànica. A la seva darrera classe (Fig. 2), va tenir un record per al professor Pius Font i Quer, que va qualificar del "més gran botànic català d'aquest segle".

Figura 1. El Dr. Girau (llavors professor adjunt de farmacognòsia) amb la Dra. Creu Casas i Sicart (llavors professora auxiliar de botànica a la mateixa facultat de Farmàcia de Barcelona) l'any 1956. Font: arxiu de la secció d'història de la farmàcia, facultat de Farmàcia, Universitat de Barcelona, fons Lluís Girau.

Figura 2. El Dr. Girau en un moment de la seva darrera lliçó a la universitat, el 23 de maig de 1986. Fotografia: Amelia Gómez.

La seva incorporació al laboratori de botànica va coincidir amb la implantació del pla d'estudis de farmàcia de 1973, que, a més d'una assignatura de botànica a segon curs, en contenia una d'histologia i organografia vegetals a primer. El curs 1973-1974 aquesta assignatura ja figura a l'anuari de la universitat amb la docència encarregada a l'àrea de botànica i en concret al Dr. Girau, però documents del mateix professor fan pensar que no es va impartir, probablement perquè el nou pla (publicat el desembre del 1973) encara no era vigent. La docència dels quatre grups d'aquesta matèria el curs 1974-1975 fou també assignada a botànica i al Dr. Girau i aquell cop sí que es va fer. Just després, lamentablement, els degans de les facultats de farmàcia de l'estat espanyol van decidir que aquesta assignatura i la seva homòloga animal havien de desaparèixer, per la qual cosa finalment només es va impartir un any i els seus continguts es van haver d'incorporar a l'assignatura de botànica (desplaçant-ne d'altres, és clar). A partir del curs 1975-

1976, Girau tingué cura de la docència d'un grup de classes teòriques de botànica, des del curs 1977-1978 en català, per primer cop des de l'inici de la dictadura franquista, així com de les seves classes pràctiques, que coordinava. Al llarg dels anys, va deixar enllestida una quantitat molt elevada de preparacions histològiques i microgràfiques —i en va fer moltes fotografies i molts dibuixos— que van servir per a pràctiques de laboratori primer de farmacognòsia i després —aprofitant les de l'any en què es va fer l'assignatura d'histologia— de botànica, algunes de les quals s'utilitzen encara en la docència d'aquesta darrera assignatura (Figs. 3-5). Un cop jubilat, durant força anys no va pas deixar d'anar regularment al laboratori, on continuava formant, amb infinita paciència per a explicar un cop i un altre els conceptes i les tècniques, els seus companys en histologia, per a la qual —i per al dibuix, que hi ha de ser forçosament associat— tenia una gran destresa. De manera complementària a l'ensenyament universitari, entre 1983 i 1985 dissenyà i impartí cursets teoricopràctics de postgrau sobre “Plantes medicinals: el seu reconeixement i possibles falsificacions”, organitzats per l'entitat Federació Farmacèutica.

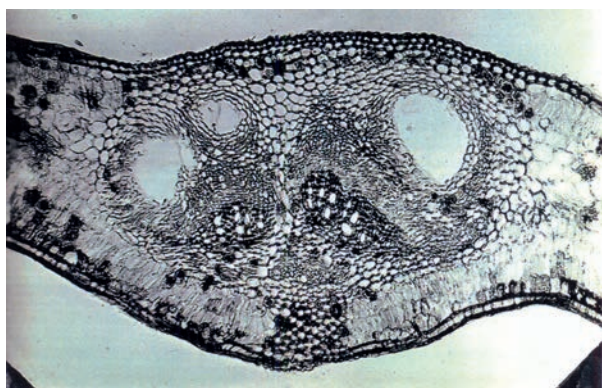

Figura 3. Tall histològic transversal d'una fulla d'eucaliptus (*Eucalyptus globulus*) preparat i fotografiat pel Dr. Girau. Font: arxiu de la secció d'història de la farmàcia, facultat de Farmàcia, Universitat de Barcelona, fons Lluís Girau.

Dins de la botànica, va continuar fent, com havia fet en farmacognòsia, recerca en els àmbits histològic i microgràfic (les anàlisis microgràfiques havien estat objecte d'un dels cursos monogràfics de doctorat que havia fet quan preparava la tesi), particularment ajudant al desenvolupament d'aquestes parts en tesis de llicenciatura o de doctorat que es feien al laboratori, entre altres sobre els gènere

res *Anthemis*, *Artemisia*, *Delphinium*, *Halopeplis*, *Loscosia* i *Thymus*. També va fer aportacions a la història de la ciència, particularment sobre aspectes de la facultat de Farmàcia de Barcelona relacionats amb la farmacognòsia i la botànica, i del jardí botànic de la Universitat de Barcelona a l'antic convent del Carme, a partir de recerca en abundants materials d'arxiu. Particularment interessat pels usos i per les aplicacions, sobretot medicinals, de les plantes, va ser codirector de la primera tesi doctoral sobre etnobotànica a Catalunya, de Joan Muntané, presentada el 1991.

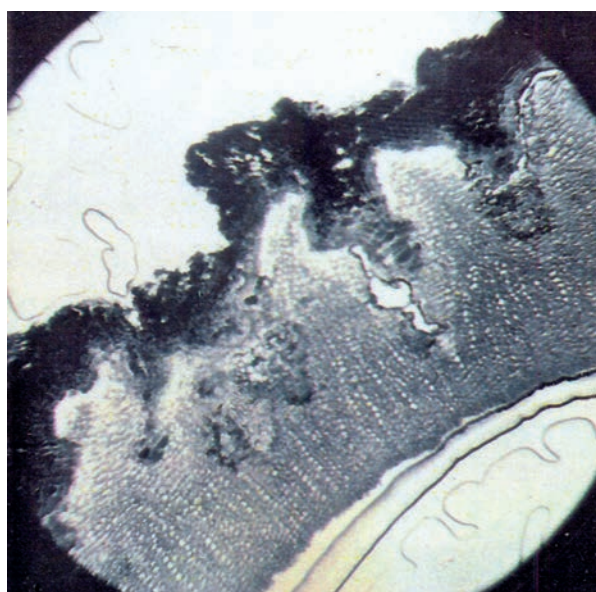

Figura 4. Tall histològic transversal d'una escorça, on s'hi aprecia el ritidoma, preparat i fotografiat pel Dr. Girau. Font: arxiu de la secció d'història de la farmàcia, facultat de Farmàcia, Universitat de Barcelona, fons Lluís Girau.

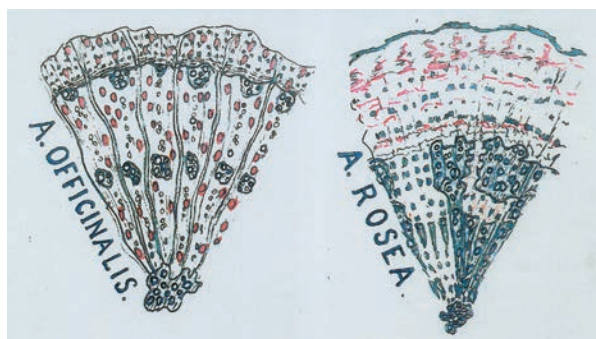

Figura 5. Dibuixos comparatius, realitzats pel Dr. Girau, de talls histològics transversals d'arrel de malvi (*Althaea officinalis*) i d'una espècie propera (*A. rosea*) amb la qual es pot falsificar. Font: arxiu de la secció d'història de la farmàcia, facultat de Farmàcia, Universitat de Barcelona, fons Lluís Girau.

A part de la seva feina a la universitat, va ser propietari d'una oficina de farmàcia a Barcelona. També fou diplomad en Sanitat per l'escola departamental de Barcelona (1949), inspector farmacèutic municipal (1956) i farmacòleg professional per l'escola de farmacologia de la facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona (1968).

Va ser acadèmic corresponent de la Reial Acadèmia de Farmàcia de Catalunya (de Barcelona quan ell hi va ingressar) des del 1957, adscrit a la secció de biologia i biotecnologia. També va ser membre de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques i de la Salut de Catalunya i de Balears (Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i Balears quan ell hi va ingressar) des de 1968, de la secció de farmacologia de la qual va ser vocal el 1970. Va ser membre fundador de la *Sociedad Farmacéutica del Mediterráneo Latino*, associació científica creada a Palma (Mallorca) el 1953, que abasta fonamentalment els estats espanyol, francès i italià, que organitza congressos internacionals regularment i en la qual —i molt especialment en les primeres èpoques—

la temàtica botànica relacionada amb la farmàcia hi era molt rellevant.

De caràcter fort, el Dr. Girau va ser, però, una persona entranyable, que traspuava afecte pels seus companys de feina i va ajudar a mantenir les bones relacions entre tots. En morir, el seu cos, que havia donat a la ciència, va ser traslladat a la facultat de Medicina i Ciències de la Salut de la Universitat de Barcelona, on va fer el darrer servei a la seva estimada *alma mater*.

AGRAÏMENTS

A la Dra. A. M. Carmona (secció d'història de la farmàcia, facultat de Farmàcia i Ciències de l'Alimentació, Universitat de Barcelona), la Sra. N. Jaumot (Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona) i el Dr. J. Girau (*Universidad Eclesiástica San Dámaso*, de Madrid), que m'han facilitat l'accés a informació sobre el Dr. L. Girau. A la Dra. M. C. Barceló, la Dra. A. Gómez i el Dr. C. Blanché (laboratori de botànica, facultat de Farmàcia i Ciències de l'Alimentació, Universitat de Barcelona), tots ells, com l'autor d'aquesta nota, companys del Dr. L. Girau al laboratori, que n'han revisat la primera versió.